

Juan Bautista BENGOTXEA, Xabier EIZAGIRRE.
Dogmak zientzian? Feyerabend, Kuhn, Popper.

“Jakin irakurgaiak” bilduma. JAKIN. Donostia, 2003. 108 orr.

Pello OTXOTeko

Ezohiko liburua kritiken atal honetara ekarri duguna. Saiakera liburua da. Ez da oso modan dagoen generoa edota ez da gehien estimatzen den idazketa mota. Egia da poesia gaizki dagoela irakurleen arretari dagokionez, baina zer esan dezakegu saiakera eta antzerkiari buruz? Jakina, askoz ere okerrago daudela! Eta euskaraz gainera? Zer esanik ez!

Beraz, euskal kultura, euskal mundua, normalkuntza batera bideratu nahi baldin badugu, aspaldian zokoraturik izan ditugun generoetan arreta gehiago jartzea eta ematea komenigarria izango litzateke, nire uste apalean behintzat.

Duela urte gutxi batzuk *Jakinek* bilduma hau martxan jarri zuela, eta zinez esan dezaket txukuna, egokia eta duina dela oso, hitz gutxitan, kalitatezko bilduma. Dударik gabe, ardura berezia jartzen du aukeratutako testuetan baita berauen itzulpena egingo duten adituen hautaketan ere (aspaldian filosofia eta epistemologiaren munduan buru-belarri murgildurik dabiltzanak). Haiei eskertu behar diegu testu motz eta irakurterraz hauek aukeratzeko egin duten ahalegin txalogarria, izan ere, ez baita erraza testu espezializatuen ulermena filosofiaren arlo hauetan erabat arrotzak garenontzat.

Testu hauek hiru autoreen iritzi orokorraren lagin txikia dira, horien pentsamenduaren isla orokorki izan dezagun aukeratuak eta aurkeztuak. “*Feyerabend eta zientziaren desmitifikazioa*” izeneko testua, ez da Feyerabend-en idazkirik nagusia, baina hemen azaltzen zaigun honetan zientzia gogor kritikatzeko du. Zientziaren sistema, razionaltasunaren paradigma absolutua baillitza aurkezten

digutenean sortzen dituen pentsamendu jarrerak eta gizartean honak dituen ondorioak aztertuko ditu. Feyerabend-en aburuz, zientziaren eta bere razionaltasunaren ideia beste askoren artean eredu bat gehiago da, 'errealitatea' deitutako oihan horren mapak josteko beste modu bat, hain zuzen ere. Baina patroiz ezberdin eta ugari daude mapak prestatzeko, eredu zientifiko modernoaren harrokeriak arbuatu dituenak. Azken honen aurka, konkretuki, zuzentzen da Feyerabend-en begirada eta kritika.

"Kuhn eta zientziagintzan barneratu den dogma" testuan, berriz, Kuhnen oinarritzko ideien sarrera sintetiko ezin hobea da. Kuhnen ikusmoldea ezagutzen ez duenarentzat, orduan, hemen haren funtsezko osagaiak aurkitu ahal izango ditu: *paradigma*, eta, zientziagarapenari buruzko Kuhnen bi ideia gorenak, *zientziagintza normaldua* eta *ezohiko zientziagintza*. Haatik, Kuhnen lanak ezagutzen dituenarentzat ere idazkiak badakar argi berria.

Azkenik, "*Popper Kuhnen zientziagintza normalduaren arriskuen aurrean*" idazkian Popperrek berak 1965ean Londresen emandako hitzaldi batean oinarritzen da. Bilera hura Kuhnen hitzaldi baten inguruan antolatu zen, eta bi fronte intelektual jarri zituen aurrez aurre: kuhndarra eta poppertarra. Popperrek, beraz, Kuhni erantzuteko aurkeztu zuen berea. Idazkiaren helburua, hortaz, ez da bakarrik Kuhnen ikuspegia erasotzea orokorrean, Popperrek berak batez ere zientziagintza normalduaz ulertzen duena azaltzea baizik.

Dena den, oso garrantzitsua eta mamitsuena da bi egileek, Ben-goetxeak eta Elizagirrek, eskaintzen diguten sarrera. Benetan bikaina. Garbi dago gaur egungo mendebaldeko gizarteak oso baliagarritzat kontsideratzen duela zientzia, areago esango nuke nik, guztiz beharrezkoa da. Liburu honetan, ordea, filosofo hauen idazki eta iritziekin zientzia bera eta bere baliagarritasuna zertxobait zalantzan jartzera bultzatuko gaituzte. Hiru autore hauen jarrerak berebiziko garrantzia hartu zuten bere garaian, eta beste gauza askoren artean 1960 eta 1970eko hamarkadetan zientziaren filosofian sortutako haztegi eferbeszentearen isla dira.

Sarreraren atal mamitsuena, nire ustez, Kuhn eta Popperren artean sortu zen eztabalda azaltzen diguna da. Bertan esaten denez, Popperren aburuz, zientziari buruzko hausnarketa filosofikoaren abiapuntua ez dute enuntziatuek osatzen, zientzi teorikoek baino. Izan ere, zientzi teoriak, azken buruan, munduari buruzko aleruak dira,

eta ez datu enpirikoetatik abiatuz lortzen diren orokortzeen antzeko zerbait, enpirista logikoek uste zuten moduan. Ildo horretatik jarraituz, zientzialariaren jarduerak, Popperren iritziz, kritikoa izan behar du, egunean dauden teoriak ezeztatzen ahalegindu behar duelako. Zientziak, Popperrek ulertzen duen zentzuan, mundua hobeki ezaugarritzeko aieru sistemak eratuz egiten du aurrera, munduan gertatzen diren fenomenoak eta natura gure menpean jartzeko moduak azaltzen –ez bakarrik deskribatzen– ahalegintzeko sistemak. Hortaz, onartu behar dugu zientzia ez dela jada jakite garbi eta inozoa, bizigabea eta geldoa, alderantzizkoa baizik. Beharbada adibide nabarmenetakoa teknologien diseinu eta erabiltzean islatzen dena izan daiteke.

Kuhnnek, aldiz, epistemologian zientziaren historiak duen izugarri-zko garrantzia azpimarratzera dator, Popperrek duen zientzia aurrerapenaren irudi metatzailea arbuatu egiten baitu. Zientziagintzak, Kuhnen aburuz, ez du metatzen ezaugarria etengabe, modu linealean eta hutsik gabe. Alderantziz, zientziagintza krisien eta iraultzen bitartez doa aurrera, mundua ulertzeko aldaketa sakon eta erradikalak dakartzaten iraultzen bitartez hain zuzen. Eraldaketa erradikal horiei Kuhnnek *zientzi iraultzak* deitzen die. Hortaz, esan daiteke zientzialaria, bere paradigmen baitan, hain 'zientifikoa' ez den dogmaren menpe dagoela.

Zientziaren garapena paradigmen onarpen eta desplazamendu gisa ulertzea hutsegite bat da Popperren aburuz, batik bat prozesuaren azpian logika baten eragina ez bada onesten. Are gehiago, Popperri ez zaio batere gustatzen Kuhnnek zientzi ikerkuntza nola garatzen den analizatzeko, logikaren ordeztasun, psikologia edo soziologia erabiltzea, egia bilaketaren helburua inondik inora aipatu gabe. Honela izanik, Kuhnen bidea, logika arbuatuz eta, ondorioz, psikologia eta soziologia onartzuz, alternatiba *lazgarria* da Popperren ustez.

Hauek izan ziren bi pentsalari hauen puntu nagusien eztabaida gaia. Laburbilduz esan genezake Kuhnen ustez zientzi aurrerapenak ez duela inolako zerikusirik Popperren eredu ezeztatzailearekin eta, beste aldetik, Popperrek ez dio baliorik ematen Kuhnen zientziagintza normalduaren irudiarri, zientzialari ona ez denaren ezaugarri arriskutsua eta dogmatikoa besterik ez baitzaio iruditzen.

Bestalde, Feyerabend izan zen bortitzena zientziaren aurka jotzerakoan. Bere ustez, zientzia mito hutsa da: itsu defendatzen den oinarritzko usteen (edo sinesmenen) sistema bat dauka, dogmen arabera egiten du lan, indarkeriaz inposatu zaigu (ez konbentzitzen), hura ikastea derrigorrezkoa da, estatuari lotuta dago eta bere funtzionamendua ez da batere demokratikoa. Zergatik sinetsi behar dugu mendebaldeko zientzi tradizioa dela mundua ezagutu eta maneiatzeko modurik hobereena? Beraz, Feyerabendek ustetan "dena da on" eta erlatibismoa da bere proposamena, edo hobeto esanda, anarkismo epistemologiko batean kokatzen du bere burua.

Dudarik gabe Feyerabendek, Kuhnek eta Popperrek zientzia hobeto ulertzeko eta ezagutzeko asmoz egin zuten haien ahalegina eta jarduna. Baina, azken finean, gure egileei gustatzen ez zaiena bi puntutan laburbil daiteke: batetik, zientziaren filosofo aurrekariek zientziari buruz zeukaten irudi inozo eta irrealak; bestetik, baita egungo jendeak zientziarekiko duen irudi inozoa eta irrealak ere. Eta baikoitzak bere erara ez du gustuko irudi hori: zientziaren inguruan sortutako mitoak amorratzen du Feyerabend, zientzia babesten duten dogmek Kuhn, eta Kuhnek deitutako zientziagintza 'normaldua' da, azkenik, Popperrek inola ere onartzen ez duena. Beraz, eztabaida eta kritika hauek jasan ondoren zientzia indartua irtengo zela pentsatzen zuten askok eta askok. Ziurrenik horrela izango zen. Gaur egun, ordea, eta datu guztien arabera, badirudi zientzia eta bere eragina gainbehera doazela. Hortaz, gonbidapen bikaina da liburu honen irakurketa, zientziaren akatsak eta bertuteak zuzen baloratzeke, eta garai batean sortu zen eztabaida sonatua ezagutzeko.

Liburu hau irakurri ondoren zientziaren ziurgabetasun nabariak konturatzen gara, eta razionaltasunaren paradigma eta dogma bihurtu den diziplinaren arraildurez jabetu. Hala ere, benetan Feyerabend, Kuhn eta Popper al dira mugimendu erlatibista honen iturburu? Ala, erlatibismo hau geure baitan dagoen zalantzaren arrak sortutakoa al da?